

Denis Poniž

PET POLETNIH SLIK

PRVA: LJUBLJANA, AGRFT, SPREJEMNI IZPITI, JULIJ

Ko sem pred leti za časnik Delo pisal o morah in prikaznih sprejemnih izpitov na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo, kot se glasi polni naslov visoke šole, na kateri poučujem, mi je kar nekaj ljudi dejalo, da sem res prepričljivo opisal razkorak med željami in upi tistih, ki hočejo biti izvoljeni, na eni strani in njihovim znanjem (talenti, sposobnostjo) na drugi. Od takrat do danes more in zadrege niso izginile, nasprotno, vsako leto so večje, globlje. Kar opažam na sebi, opažam tudi na svojih kolegih. Najhujši del sprejemnih izpitov pa so t. i. diferencialni izpiti, saj se na »umetniške« šole lahko vpiše vsak »genij«, pa čeprav je končal kakšno dveletno pekovsko ali triletno »štomarsko« šolo. Ta nenavadna samozavest kandidatov, ki včasih meji že na predrznost, s katero se trume »genijev« priglašajo k preizkusom (nekateri, vztrajno, leto za letom...), je v obratnem sorazmerju z zahtevami, ki jih postavlja visokošolski študij. Da je nično njihovo splošno znanje, bi človek še prenesel, so pač žrtve še zmeraj živnega usmerjenega izobraževanja; kar je strašljivo, pa je njihovo neznanje na področjih, ki naj bi jih »zanimala«. Ne berejo, ne hodijo v kino, tudi videa očitno ne gledajo. Iz njih pa gleda čista, neponarejena samozavest. In to skorajda upravičeno! Kaj storiti z »genialcem«, čigar dokumenti pričajo, da je imel v triletni šoli ves čas slovenščino odlično (zapisati bi si moral ime šole in profesorja, ki je podelil omenjene ocene!), na diferencialnem izpitu pa izusti naslednjo »vrhunsko modrost«: France... eeee... Prešeren... se je... eeee... eeee... učil... pri Antonu Aškercu!

Prvikrat se še lahko (kislo) nasmeeš. Ob tridesetem podobnem faktotumu pa ti gre že na bruhanje (dobesedno). Ne toliko zaradi lastnega izgubljenega, v nič vrženega časa, kot zaradi spoznanja, kako neuka, bedna, neperspektivna družba smo, kljub vsem velikim, optimističnim besedam, ki v potokih žuborijo iz ust politikov. Se sploh zavedamo, kakšno erozijo so povzročile neprestane reforme in reforme reform in še kar naprej napovedujoče se reforme, s katerimi si nekateri postavljajo (neslavne) spomenike, generacije mladih ljudi pa nepreklicno potiskajo v slepo ulico tistega polznanja, s katerim bomo lahko le smetišče Evrope, za kar nas nekateri imajo že zdaj? Namesto ukrepanja, ki bi v kakšnih petih, desetih letih (upam, da nisem preveč optimističen) obrnila voz navzgor, besede, besede, besede...

Od vse te brezimne množice ostaja v spominu dekle, ki se že s svojim vedenjem ločuje od drugih kandidatov. Dokumenti, ki jih imam pred seboj, mi povedo, da končuje – z odličnimi ocenami – eno od tehniških fakultet. Ker je bila v srednji

šoli na tehniški smeri, ji manjkajo ure slovenščine in tujega jezika (ta genialnost naših šolskih reformatorjev, ki menijo, da tehnični poklici ne potrebujejo slovenščine!), rada bi postala igralka. To pove drugače, kot smo vajeni. Njena življenjska želja je to, a se je (očitno) uklonila volji staršev in bo končala tehniko. Ve, pravi dalje, da ji manjkajo znanja, potrebna za njen »sanjski« poklic, pa bo skušala praznine čimprej zapolniti. Govori umirjeno in ta umirjenost prihaja globoko iz njene osebnosti, vliva zaupanje. Kar jo vprašamo – splošna kulturna zgodovina etc. – vse odgovori, kot je treba. Opazujem jo: njena želja po igrilstvu je tako močna, da bo najbrž imela na pravem, igralskem delu izpita težave. Z veseljem ji napišemo pozitivno oceno diferencialnega izpita.

Ko po končanih izpitih na oglasni deski prebiram imena srečnih in izvoljenih, njenega ne najdem. Škoda. Tudi po lepoti se je ločila od manekenskih lutkic, ki se v času sprejemnih izpitov motajo po Akademiji. Škoda. Bo drugo leto poskusila znova? Najbrž ne, na žalost ne, v njenem eksaktnem svetu pomeni ne dokončno – ne.

DRUGA: KOBARID, MUZEJ SOŠKE FRONTE, JULIJ

Mamina vroča želja je to: obiskati muzej v Kobaridu, muzej, ki se ponaša z laskavo evropsko nagrado. Pa ne samo zato, tudi zaradi lastnih spominov, ki jih pripoveduje, kako je, kot štiri-, pet- in šestletna deklica v Idriji, v zaledju soške fronte, doživljala napade italijanskih letal. Ime *Caproni*, ki ga tolikokrat ponavlja, živi v meni kot neka čudna eksotična ptica. Ko se vozimo od Tolmina ob Soči navzgor, se vedno bolj kažejo znaki suše; tudi sonce že tako pripeka, da so okoliške gore – nema znamenja nekdanjih strašnih bitk in še strašnejše človeške norosti – podobna ogromnim slapovom raztopljenega belega zlata. Kobarid je v cvetju, prijazno urejen, ne motijo niti številni eksotično neokusni napisi sodobnih slovenskih kramarjev. Sam muzej – od vhodnega mementa, do rekonstruirane italijanske kaverne – bi si zaslužil kaj več obiskovalcev, kot jih je bilo v njem tistega julijskega dopoldneva. Ta praznina v muzejih in galerijah me vedno znova preseneča: je slovenski kulturni ideal še vedno liter belega in goveja župa? Zborovsko petje, po nekaj litrih le še tuljenje in harmonika narodnih zabavnikov? V muzeju s takim priznanjem, kot ga ima kobariški, na tako postavljeni razstavi, ki, mimogrede, govori o enem najbolj usodnih časov za slovenski narod in njegovo moderno zgodovino, na razstavi, kjer mrtvi, izpod kamenja, blata in prsti izkopani predmeti, nekdanj namenjeni predvsem ubijanju, zdaj zgolj nemočni koščki lesa, kovine ali stekla, pretresljivo izpovedujejo nemočno grozo preprostih ljudi in oholo norost visokih oficirjev, vojskovodij, cesarjev in ministrov, bi se moralo tretji ljudi. Saj je vendar čas dopustov.

Muzej ima tudi videoramo. In tu se začne zgodba, ki vsaj meni dodobra pokvari doživetje muzeja. Nikjer nikogar, Jan pa, predstavnik hi-fi generacije, pritisne na gumb in sproži mašinerijo. Tedaj od nekod pridišva prodajalka vstopnic in začne na vse pretege vpiti, da to ni dovoljeno, da lahko aparature vključi samo ona etc. Podpisani ji skuša vljudno pojasniti, da pač nikjer ne piše, da človek ne sme sam vključiti aparatur, in če nekaj ni prepovedano, je pač dovoljeno. Žensčine to sploh ne ustavi, še kar naprej v istem nevljudnem (bolje bi bilo zapisati: žaljivem) tonu poučuje, kaj se sme in kaj ne. Ker se s takimi nevrotiki ne kaže prepirati, podpisani zapusti prizorišče, posebej še, ker ženska sredi tirade zmagoslavno vključi mašinerijo in zdaj – na žalost z isto intonacijo – povabi prisotne (nekaj jih je

privabilo njeno glasno govorjenje, med drugim tudi moje preplašeno sorodstvo), da si smejo ogledati predstavo. Podpisani raje sedi v avtu in obenem premišljuje, kakšno bogastvo in kakšna nesreča so lahko ljudje, premišljuje pa tudi o tem, da na določena mesta določeni ljudje zagotovo ne sodijo. Evropsko nagrajeni muzej bi potreboval evropsko vzgojeno varuhinjo, ne pa furije, razdražene od vročine in bogsigavedi še česa.

Kaj pomaga lepa pokrajina, prečudovite gore, sinja Soča, urejena naselja, če med ljudmi, tudi tistimi, ki prihajajo najpogosteje v stik z obiskovalci, tujci, prevladujejo namrgodeni, sitni, jeznoriti, neprijazni primerki. Je pač res, da ostajajo taka srečanja dosti bolj živa od vsega, kar človek doživi lepega. Slovenija, moja neprijazna domovina!

TRETJA: POREČ, REPUBLIKA HRVAŠKA, JULIJ

Enodnevni izlet k sestrični družini, ki slab teden letuje v Poreču, se začne z jutranjimi nervozicami, sencami neprespanosti na obrazih otrok in enem redkih poletnih dni, ko iz nizkih oblakov tam okoli Nanosa celo prši. Od odcepa za Buzet pri Rižani je cesta obupno prazna, le nekaj avtov in kombijev s koprsko in puljsko registracijo. Slovenska mejna kontrola, brez problemov smo mimo, na ovinku ceste nekakšen čuden zabojnik z napisom »Duty free shop«, potem čez dober kilometer hrvaška mejna točka, policaj v smešni aluminijasti hišici, okoli katere postopajo kokoši, komajda pogleda potne liste, pa smo v drugi državi, ki je bila pred kratkim še ista država. Smešen občutek. In potem naprej po prazni cesti, počasi, kot velevajo table, postavljene vsakih nekaj sto metrov: 30, 40, 50 km/h, prehitevajo nas domačini, posmehljivi pogledi voznikov, spet nekdo, ki je nasedel blebetanju časopisov (tokrat naših, slovenskih). Na vsej poti do Poreča ne srečamo niti sence policajev, nobenih radarjev, pa tudi nobenih turistov, le nekaj Čehov, Madžarov, le redko kakšen Italijan.

V Poreču pravi timing: ko zapeljemo na parkirišče hotela, se v njem bivajoči sorodniki ravno odpravljajo v mesto, zamenjat denar. Na recepciji so jim rekli, da naj zamenjajo denar in plačajo hotelski račun v istem dnevu, drugi dan se bodo cene že spremenile... Inflacija, ki smo jo že pozabili, bog daj, za zmeraj. Sonce se noče pokazati, zato je plaža še bolj pusta (sestra pravi, da je tako ali tako zasedenih le kakšnih dvajset odstotkov sob sicer velikega in lepega hotela), pa se vseeno kopamo, otroka uživata, za letos njun edini dan na morju, tako je pač prišlo. Tudi sam uživam v morju in pod njim. Morje je toplo in čisto. Potapljam se s pospešenim tempom. Po uri sem že na šestih metrih. Čutim, kako mi širi in stiska pljuča. Užitek nad užitki.

Opoldne se čudežno zjasni, zasije sonce, pride nekaj več kopalcev. Pa vseeno je plaža še vedno pusta, prazna, čeprav je visoka sezona. Postane vroče, cikasde začnejo s svojo enakomerno pesmijo, vse je nekako bolj prijazno. Nad nami leta športno letalo, v daljavi se prikažejo gliserji in jadrnice, na obzorju velika, počasna tovorna ladja, ki pluje v Trst ali Koper. Če zaprem oči, je vse kot nekdanj, zvočna kulisa se ni spremenila. Tudi morje še vedno diši, kot je zmeraj dišalo, grenko-sladko, po jodu in algah. Maestral še vedno maje veje mogočnega obrežnega borovca. Glasba, ki te odnaša v popoldanski dremež.

In vendar je vse drugače. Pa ne samo zato, ker je zdaj to druga država (pri Buzetu, na kamnitem zidu, velik grafit: *Istra – država.*), nekaj čudnega, neizgovorjenega visi v zraku. Za zmeraj?

GRAD WILDEGG, KANTON AARGAU, ŠVICA, AVGUST

Oblaki se vlačijo nizko, veter, ki jih žene z Atlantika in preko Francije, se v sunkih zaganja v obcestna drevesa. Jablane, polne kot božična drevesca, se menjavajo z enako obloženimi orehi. Grad Wildegg – njegovi začetki segajo v trinajsto stoletje – je v lasti kantona Aargau in v njem je muzej, ki prikazuje življenje podeželskega plemstva v prejšnjem stoletju (z detajli, ki segajo še dlje v zgodovino). Prva misel, ko parkiramo: koliko takih gradov je odnesla naša slavna revolucija s svojim ponorelim in ponarejenim geslom *Grad gori, grof beži!* In premišljam dalje: res smo destruktivni narod, ne uničujemo samo samih sebe, marveč tudi tisto, kar imamo. Pod gradom je pristava, spremenjena v zgledno kmetijo »odprtih vrat«. Tako zgledna je, tako švicarsko zgledna, da prostor, v katerem so molzni stroji, hladilniki za mleko in centrifuge, daje videz računalniškega centra ali vesoljske komandne kabine. No, na srečo so krave še vedno krave, prašiči prašiči, kokoši kokoši, po zgledni kmetiji se podijo tudi tropi mačk, kar mojo sestro, ljubiteljico živali, povsem razneži.

V gradu je nekaj stvari res zabavnih: ena najpomembnejših reči je bil biljard, v posebni, veliki sobi, ki je daleč večja od knjižnice, ki je nekje ob strani, skoraj pod streho. Poklicna radovednost mi ne da miru, prebiram naslove v velikih steklenih omarah, kjer se vrstijo enake vezave. Prevladuje »stvarna literatura«, poezije skoraj ni (Goethe, Schiller, Mörike), od romanopiscev Rousseau, Keller, enciklopedije, pravne knjige, knjige o živinoreji. Druga stvar je nenavadna demokratičnost, ki spalnic gospode skoraj ne ločuje od spalnic služkinj; Mihael bistro pripomni, da so bile služkinje, spravljene čisto na suhem pod streho, na boljšem od gospode: manj jih je zeblo v dolgih in vlažnih nočeh Švice kot gospodo med trimetrskimi vlažnimi zidovi. Tretja stvar je grajska ječa, pravzaprav velika, izklesana jama v temeljih na skalo postavljenega gradu, kamor so uboge obsojence kar pahnili; stopnic namreč ni nobenih. In četrta: v gospodarskem delu je tudi konjušnica, spremenjena v razstavišni prostor za kočije, ekvipaže, kučeje in sani. Vse zloženo, usnje in medenina se svetita, da je kaj. Rolls-Royci davnih, idiličnih (res idiličnih?) časov.

Zvečer je prestop – skozi televizijsko okno – v kruti svet ubijanja, mučenja in rušenja, še bolj nasilen, kot običajno. Grozno, kako je vojna v Bosni vedno v televizijskih poročilih. Vedno bolj samo kulisa med kulisami, posebej v tej idilični deželi, ki že dolga desetletja, stoletja že ne pozna vojne in kjer je novica dneva sicer tragično dejstvo, da so se trije mladi z očetovim ferrarijem po hitrem postopku (dvesto na uro v betonski zid) preselili v metafiziko. In stotisoči, katerih brezimne smrti bodo za vedno ostale brezimne? Ciničnih morilcev, ki v Ženevi tako veselo razlagajo »svoj pogled na svet«, in njihove vesti prav gotovo ne bodo pretresli. Vesti še bolj ciničnih zahodnih diplomatov, med katerimi prednjači »civilizirani« in ošabni Owen, tudi ne. Svetovno javnost? Kaj pa je sploh ta svetovna javnost, kdo jo sestavlja? Nekaj zgroženih pisateljev, umetnikov, nekaj politikov v pokoju, kakšen filozof? Je bil takrat, ko so se po parkih Wildegga sprehajale gospodične v krinolinah, svet tudi tako brezupno pokvarjen?

PETA: POLJANE NAD ŠKOFJO LOKO, AVGUST

Je eden najbolj vročih dni v avgustu. Je eden najbolj vročih dni v tem poletju, pravi napovedovalec na radiu. Ventilacija v avtu bruha pregreto zrak. Odprta okna

ga še bolj potiskajo v kabino. Termometer trepeta na petinštirideset stopinjah. Mimo drsijo Medvode, Jeprca, Godešič, sama Loka, zame najlepše slovensko mesto, Visoko, kjer se, po tem, kar vidim iz avta, Tavčarjeva domačija spet spreminja v kulturno okolje, nato Poljane, gostilna *Na Vidmu*, kjer imam z dramatikom dogovorjeni sestanek. Ni ga še, ko se usedom na prijetno hladen gostilniški vrt, pod kostanje, uživam mir, hladno pijačo in kavo, ki me počasi bistri. Dramatik še kar zamuja, opazujem nekaj mladih, ki tresejo obvezni igralni avtomat, pri mizi zraven si nekaj brunda v brado vaški posebnež (da sem prav uganil, mi kasneje potrdi dramatik) in preklada dnevno časopisje: *Slovenca*, *Delo*, *Dnevnik*, *Novice*. Mastni naslovi slovenskih afer in aferic bijejo v oči. Beda duha, preseljena na potiskan papir. Tako že dolge tedne.

Prihiti dramatik, se opravičuje, potem se zapeljeva z njegovo škodo do hišice nad Poljanami, kjer preživlja svoj zasluženi *penzjon*, kot sam pravi, čeprav dramatik, pisatelj, če je res to, nima nikoli dopusta, penzjona. Prijaznost njegovih domačih, hlad, posadiva se za mizo nad hišico, naokoli macesni, breze in jelke, v zraku brenčanje čebel, tudi sem gor začne butati vroči zrak, a vino je hladno in po mojem okusu (briško, izbrani letniki). Govoriva o njegovi novi satiri, o ozadju, ki ga je pripravilo do tega, da je prijel za pero in se lotil *lubih Slovencev*. Dramatik se vedno bolj razvema, njegove sodbe o znanih politikih, umetnikih temeljijo na osebnih izkušnjah (največkrat žalostnih). Pove nekaj zabavnih anekdot o Vitomilu Zupanu, poznal ga je s strani, ki je meni neznana, a finte, o katerih pripoveduje, so zanesljivo lahko samo Vitove. Nenadoma se mi zdi, da sedi Vito zraven naju, sreba vino in se hahlja temu, kar pripoveduje dramatik.

Po premorih in ovinkih se vračava k njegovi satirični komediji, razčlenjujeva, iščeva izhodišča za postavitev dramskih karakterjev, pravzaprav garaško delo, posebej v takem vročem popoldnevu, ko vse, kar leze in gre, išče senco in spokoj. Iščeva tiste globlje človeške lastnosti, ki dramske like naredijo prepričljive, pa zabavne in strašljive. Nočem, da bi bila predstava, katere dramaturg bom, samo burka. Čeprav smo zdajle Slovenci, na žalost, le na stopnji vseobsegajoče burke. Taka je pač ta naša postkomunistična resničnost, vsa pretresena in blazna od notranjih pretresov in šokov. Zraven pa bi bila rada vzvišena in vsega mednarodnega spoštovanja vredna, pa se ji posreči le, da pade v pubertetniško razdraženost in nepredvidljivost.

Ure tečejo, okoliški hribi postajajo vedno bolj sinjkasti in vijoličasti, kot da bi ušli z Jakopičevih ali Groharjevih olj, v pogovoru je vedno več preskokov, potem pride ura, ko se je treba posloviti, zapisnica je kar precej popisana, nekaj črt in klicajev ob robu jo dela še bolj abstraktno. Dramaturška izhodišča, domislice, karakterizacije oseb. Popravki, ki so nujni, da bo besedilo na odru zaživelo, pritegnilo gledalce.

Na poti nazaj, v avtu, ko se imena krajev vrstijo v obrnjenem zaporedju: premišlujem o tem, da je ena naših najhujših nesreč to, da se ne znamo smejeti sami sebi. Vse, kar zmoremo, je kisli, cankarjanski sarkazem, v jedru katerega pa vedno ždi črv tega, da imamo pravzaprav prav, da smo res to, kar smo, da je prav to naš prav, da moramo biti taki, pa naj stane, kar hoče! Sproščenega smeha, tudi v dramatici, noče biti od nikoder; še mladi niso več sposobni karnevalizacije, ki bi bila tisto, kar potrebujemo kot odrešitev na duhovnem nivoju. Ta nezmožnost kritične, pa čeprav najmanjše distance do sebe in svojega početja ni opazna samo pri posameznikih, marveč tudi v skupinah, strankah, stanovskih združenjih, sindikatih, strokovnih organizacijah. Smrtna resnost take sorte je znamenje narodove nesproščenosti; nesproščenost je posledica ozkosrčnega genetskega naboja podalpske združbe.

Kakšne pretrese so v zadnjih mesecih povzročale samo Jurijeve karikature! Če je bil morda to nekdanj (edini) model preživetja, se danes spreminja v smrtonosni kamen okoli vratu.

Če pri Jeprci neki jupijevski norec z beamvejem ne bi prehitel v škarje, tako da je šlo, kot pravimo, za las, bi bila pot v pregreto Ljubljano naravnost dolgočasna.

